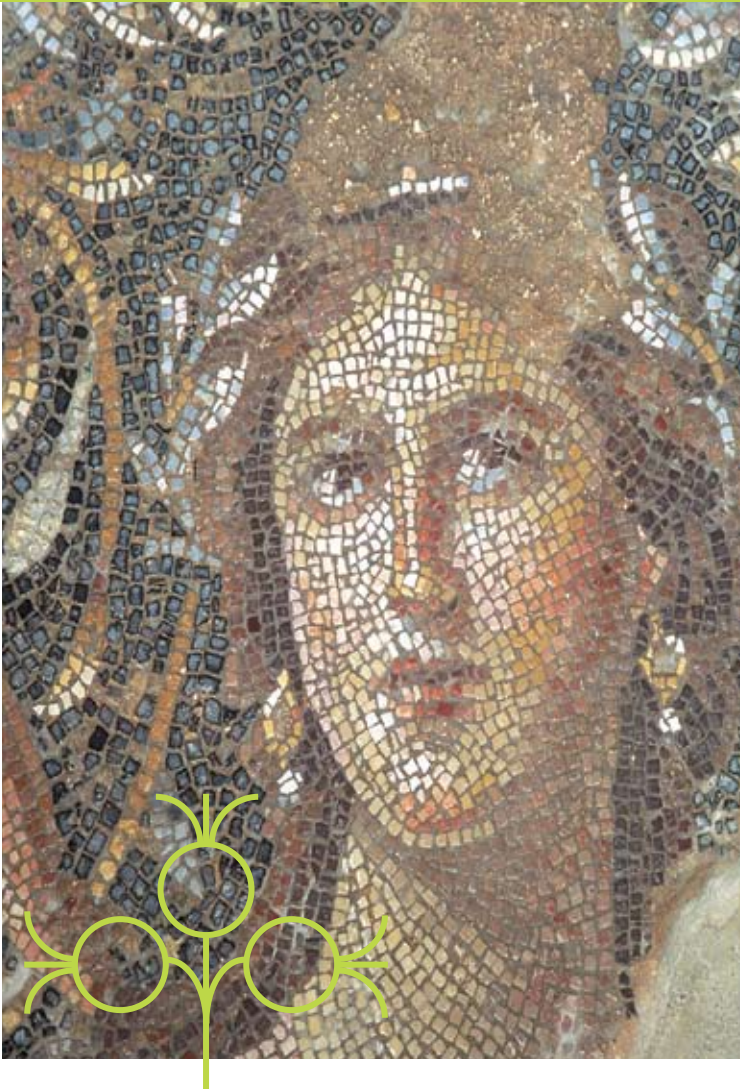

גן לאומי ציפורי

בן אדם למקום

www.parks.org.il | 3639+ ‎ ‎

ברוכים הבאים

לגן לאומי ציפורי

"ששה עשר מיל חָזוֹר חָזוֹר [סביב] לצפורי הן הן ארץ זבת חלב ודבש" ‏ (ירושלמי, ביכורים פ"א)

מבוא

גבעת ציפורי שוכנת בגליל התחתון המערבי, ברום 289 מ', באזור גבעות הגיר שבין נחל ציפורי מדרום לבקעת בית נטופה מצפון. ציפורי מוקפת בעמקים פוריים הנוחים לעיבוד חקלאי ולמעבר דרכים. אחד מהם, עמק נחל ציפורי, עשיר במי מעיינות ציפורי.

במקום נחשפו שרידיה של עיר מפוארת, הכוללים מערך רחובות, מבני ציבור ובתי מגורים, תאטרון, שוק מרכזי, בתי מרחץ, בית כנסת וכנסיות, רובם מן התקופות הרומית והביזנטית, וכן מצודה וכנסייה מן התקופה הצלבנית. מערכת אמות המים ממזרח לעיר כוללת תעלות, מאגר מים ענק, מנהרה ובריכה. סביב העיר העתיקה פזורים בתי קברות, ביניהם קבר המיוחס לרבי יהודה הנשיא השני (יודן נשיאה', נכדו של רבי יהודה הנשיא).

המצודה

מקור השם

"ולמה נקרא שמה צפורי? שיושבת בראש ההר כצפור" ‏ (בבלי, מגילה פ"א)

למרות מסורת תלמודית זו, לא ברור מקור שמה של העיר ציפורי (שנכתבה בימי קדם "צפורי"). הרומאים קראו לה דיוקסיריה – עירם של האל זאוס והקיסר. בתקופה הצלבנית נקרא המקום לה-ספורי שם שנשתמר בשמו של הכפר הערבי שהוקם כאן – ספורייה. המושב ציפורי, שהוקם בשנת 1949, נטל את השם העברי הקדום.

משתלם לצאת לטבע

רכשן עכשיו מינוי וטיילו חינום כל השנה בשמורות הטבע ובגנים הלאומיים

אתרים נוספים בקרבת מקום:

תולדות המקום

"גלתה סנהדרין... מירושלים ליבנה, ומיבנה לאושא... ומאושא לשרפעם, ומשרפעם לבית שערים, ומבית שערים לצפורי, ומצפורי לטבריה" ‏ (בבלי, ראש השנה פ"ד)

ציפורי נזכרת לראשונה בימי אלכסנדר ינאי (103 לפסה"נ), אולם שרידים מעטים מימי בית ראשון מעידים על יישוב שהתקיים במקום כבר אז. בשנת 63 לפסה"נ נכבשה ארץ ישראל בידי הצבא הרומי בפיקודו של פומפיוס, ובשנת 55 לפסה"נ הכריז גבניוס, נציב סוריה, על ציפורי כבירת מחוז הגליל. בשנת 47 לפסה"נ מונה הורדוס למושל הגליל, אולם המינוי נקטע בעקבות רצח אנטיפטרוס, מושל הארץ ואבי הורדוס. הורדוס נאלץ להשיב לעצמו את השליטה על העיר בכוח הזרוע והסתער עליה בראש צבאו בעת סופת שלגים. גם בתקופתו הייתה ציפורי בירת הגליל. לאחר מותו, בשנת 4 לפסה"נ, מרדו היהודים ברומאים וכבשו את ציפורי, אולם הצבא הרומי בראשות גיוס דיכא את המרד, שרף את העיר ומכר את תושביה העברים לעבדים. הגליל נמסר לשליטתו של הורדוס אנטיפס, ששיקם וביצר את העיר והחזיר לה את מעמדה כבירת המחוז.

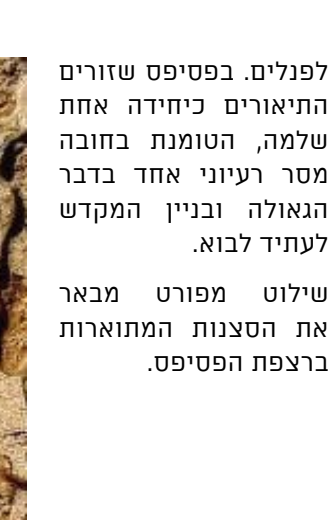
בשנת 66 לסה"נ פרץ המרד הגדול ברומאים, אך אנשי ציפורי כרתו ברית הגנה עם הצבא הרומי ובכך מנעו את חורבן עירם. חלקה של ציפורי במרד בר-כוכבא (132-135 לסה"נ) אינו ברור, אך בתקופה זו שונה שם העיר לדיוקסיריה, הודחה ההנהגה היהודית, ובמקומה מונתה הנהגה נוכרית. בתחילת המאה ה-3 לסה"נ, עת חזרה ההנהגה העירונית לידי היהודים, עבר רבי יהודה הנשיא מבית שערים לציפורי ועמו עברה גם הסנהדרין (המוסד ההלכתי העליון, שפעל לצד הנשיא). רבי יהודה הנשיא חי בציפורי 17 שנה, עד יום מותו, ובה ערך את המשנה (200 לסה"נ לערך). ציפורי נזכרת פעמים רבות בספרות התלמודית כעיר יהודית, שהיו בה 18 בתי כנסת וכמה בתי מדרש (חלקם ידועים בשמם). בתקופת המשנה והתלמוד קבעו בה את מושבם חכמים רבים, וביניהם ר' חלפתא, ר' אלעזר בן עזריה ור' יוסף בן חלפתא. הסנהדרין ישבה בציפורי עד המחצית השנייה של המאה ה-3, אז הועברה לטבריה בידי ר' יוחנן, גדול אמוראי ארץ-ישראל.

בשנת 324 לסה"נ הכריז הקיסר קונסטנטינוס על הנצרות כדת שלטת באימפריה הרומית, צעד המציון את ראשית התקופה הביזנטית. הוא תמך ביהודי המומר יוסף, העניק לו את התואר ידיד הקיסר ('קומס') והתיר לו לבנות כנסייה בציפורי. בשנת 351 לסה"נ פרץ בציפורי מרד נגד הנציב גאלוס קיסר. שר צבאו אורסיקינוס נשלח לציפורי ודיכא את המרד, אך לא החריב את העיר.

ציפורי חרבה כליל ברעש אדמה שפקד את ארץ ישראל בשנת 363 לסה"נ, אולם עד מהרה שוקמה ונבנתה מחדש. במהלך

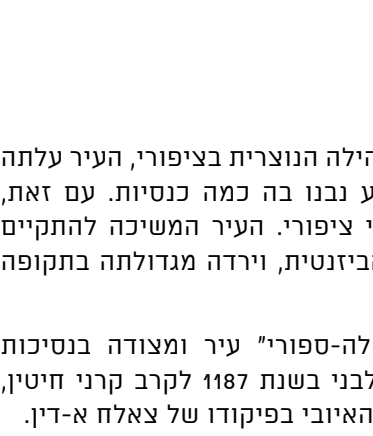
הבית הביזנטי (15) – נמצא לצד שביל קצר המוליך אל רובע מגורים מהתקופות הרומית והביזנטית. באחד הבניינים ברובע נמצאה רצפת פסיפס נאה, המעוטרת בדגמים גיאומטריים ובציפורים. הקשת המרכזית, שתמכה את התקרה, קרסה על רצפת החדר.

בית הכנסת (16) – לפי המקורות היו בציפורי בתי כנסת רבים, אך רק אחד מהם נחשף, בחפירה בשנת 1994, בצפון האתר. זהו בית כנסת שהוקם בראשית המאה ה-5 לסה"נ, והוא שכן בשכונת מגורים שנוסדה עוד בתקופה הרומית. זהו בניין ארוך וצר (15x7 מ') אשר כיוון התפילה שלו מנוגד לירושלים. חדר כניסה מלבני נמצא בחזית הבניין, וממנו נכנסים אל אולם תפילה שבו נקבע פסיפס מרהיב ביופיו, המכיל יותר מעשרים כתובות הקדשה ביוונית ובארמית. הפסיפס בסטיו הצפוני מכיל דגם גיאומטרי של עיגולים מצטלבים ואילו בחלל המרכזי שטיח פסיפס העשיר במוטיבים יהודיים ובסיפורים מקראיים הסדורים ברצועות אופקיות, המחולקות בכמה מקומות

סל ביכורים ומצלתיים

בפסיפס בית הכנסת

צילום: בני לרון

התקופה הביזנטית גדלה הקהילה הנוצרית בציפורי, העיר עלתה לדרגת בישופות, וככל הידוע נבנו בה כמה כנסיות. עם זאת, היוו היהודים את רוב תושבי ציפורי. העיר המשיכה להתקיים בפארה עד שלהי התקופה הביזנטית, וירדה מגדולתה בתקופה המוסלמית.

בתקופה הצלבנית הייתה "לה-ספורי" עיר ומצודה בנסיכות הגליל. מכאן יצא הצבא הצלבני בשנת 1187 לקרב קרני חיטין, שבו נחל תבוסה מידי הצבא האיובי בפיקודו של צאלח א-דין.

במאה ה-18 היה הכפר הערבי "ספורייה" לאחד ממעוזיו של ד'אהר אל-עמאר, השליט הבדואי של הגליל, שביצר את המקום ושיקם את המצודה. בזמן המרד הערבי (1936-1939) ובמלחמת העצמאות (1948) היווה הכפר, על המצודה שבו, מקום מושב לכנופיות הערביות שפעלו נגד היישוב היהודי.

במבצע "דקל" (בליל 15-16 ביולי 1948) נכבש הכפר וניטש מיושביו. בסמוך לו הוקם אחר-כך מושב ציפורי.

גן לאומי ציפורי, המשתרע על שטח של כ-16 קמ"ר, נפתח לקהל בשנת 1992. עבודות הפיתוח בגן הלאומי בוצעו במשותף על-ידי משרד התיירות החברה הממשלתית לתיירות, רשות הגנים הלאומיים, הקרן הקיימת לישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים והקרן לפיתוח קדמת הגליל.

תולדות המחקר הארכיאולוגי

החפירות הראשונות באתר נערכו בשנת 1931 בידי ל' ווטרמן מאוניברסיטת מישגן שבארצות הברית. סקר אמות המים ומחקרן החל בשנת 1975 בידי משלחת מאוניברסיטת תל אביב בניהולו של צ' צוק. המשלחת חפרה את מאגר המים העתיק (1) בשנים 1993-1994. פעולות מחקר וחפירה בציפורי חודשו בשנת 1983 בידי משלחת מאוניברסיטת טמפה בפלורידה, בהנהלת

דמות האישה היפה בפסיפס בבית דיוניסוס

סטריינג'

כללי התנהגות ובטיחות

- זהירות! — באתר בורות וחפירות. יש להקפיד לטייל רק בשבילים המסומנים ולהישמע להנחיות הפקחים.
- הכניסה לאתרים שטרם נפתחו לקהל — אסורה!
- אין לפגוע בעתיקות, בפסיפסים ובקירות המטויחים. אסור להרטיב את הפסיפסים או לדרוך עליהם. אסור לגעת בטיח במאגר, לכתוב עליו או לחרות עליו.

- אין לפגוע בחי, בצומח ובדומם.

- האכילה מותרת רק בחניונים שהוכשרו לכך: חניון ג'ניפר שממזרח לחניה וחניון אלישבע שבצד הכביש למאגר המים.

- שִׁמְרוּ עַל הַנִּיקוּן.

- במקרה של תאונה או תקלה יש להזעיק את פקחי האתר.

מרכז ההדרכה

במרכז ההדרכה השוכן בגן לאומי ציפורי פועל צוות מדריכים מנוסה ומיומן, העומד לרשות המבקרים. ניתן להזמין הדרכה לכל גיל ובשפות שונות. כמו כן מתקיימות פעילויות מגוונות: הדרכות לציפורי ולסביבותיה, סדנה לאומנויות קדומות, שילוב שחקנים בהדרכה, אירועי בר-מצווה ועוד.

מנורת שבעת קנים חקוקה על גבי אחת ממרצפות ה"קרדו"

מחקר וכתיבה: פרופ' זאב וייס וד"ר צביקה צוק; **עריכה:** ד"ר צביקה צוק; **עריכה לשונית:** נועה מוטרן; **ציולומים:** ארכיון רשות הטבע והגנים, גבי לרון; **ציילום השער:** גבי לרון **הפקה:** עדי גרינבאום © רשות הטבע והגנים

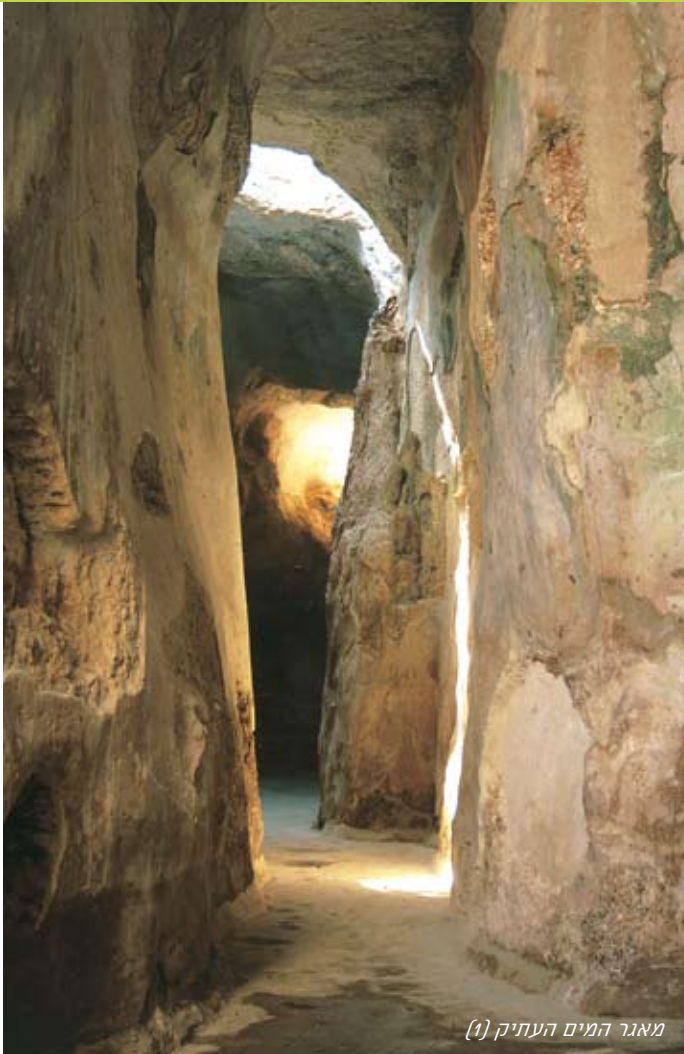
הפרויקט "המסע אל הים התיכון" הוא פרויקט חינוכי המיושם במוזיאון תל אביב ליהדות ולמזרח התיכון. הפרויקט מיושם בשיתוף עם מוזיאון תל אביב ליהדות ולמזרח התיכון.

ונמשכו עד שנת 2003. משלחת זו עבדה בתאטרון, וחשפה מבנה ציבורי גדול (8). בשנים 1985-1989 חפרה כאן משלחת משותפת לאוניברסיטת דיוק בארצות הברית ולאוניברסיטה העברית בירושלים, בהנהלת א' מאיירס, א' נצר וק' מאיירס.

הקנטור בבית "חג הנילוס"

בחפירות אלה נחשפו חלקים נרחבים מהתאטרון (14), הבית הרומי בעל פסיפס דיוניסוס (10) ועוד. החל משנת 1990 פועלת באתר משלחת מהאוניברסיטה העברית בהנהלת ז' וייס וא' נצר ומשנת 1995 בהנהלת של ז' וייס בלבד. המשלחת עבדה בכמה שטחי חפירה בראש הגבעה ואחראית לחשיפת מרבית השטח בעיר התחתית, שם נתגלו בית "חג הנילוס" (6), בית הכנסת (16), בית מרחץ, מערך הרחובות (5) ועוד. כן חפרה באתר בשנים 1993-2000 משלחת מאוניברסיטת דיוק שבארצות הברית בהנהלת ק' וא' מאיירס.

מאגר המים העתיק (1)

משך הסיור 3-4 שעות

הסיור באתר מתחיל בבניין המבואה (4) אך לפני כן מומלץ מאוד לבקר במאגר המים העתיק (1), בבריכת משהד (2) ובמאגר החרוב (3).

מאגר המים העתיק (1) – נמצא מיד בכניסה לאתר בצד שמאל ובמרחק קילומטר וחצי ממזרח לעיר ציפורי. המאגר הוא חלק ממערכת אספקת המים לעיר, שראשיתה במעיינות שבהרי נצרת ליד הכפרים משהד וא-כִּינָה. שפיעת המים במעיינות הייתה כ-40 ממ"ק לשעה. שתי אמות מים הוליכו אל ציפורי – זו של משהד נחצבה בסלע וזו של א-רינה הייתה בנויה. אמת א-רינה הגיעה אל המאגר הענק שממזרח לעיר. זהו המקום הגבוה היחיד הסמוך לציפורי שבו מצוי סלע קירטון, ועל כן נחצב כאן המאגר. אורכו 260 מ', רוחבו 2-4 מ' וגובהו כ-10 מ'. תכולתו של המאגר 4,300 מ"ק מים, שהספיקו לכ-18,000 איש למשך שבועיים ימים. המים זרמו אל המאגר דרך בור שיקוע שעומקו 5 מ'. במקומות אחרים נבנו קשתות תמך לרוחב המאגר.

במוצא המאגר היה גנוף שאפשר לווסת את יציאת המים. מכאן זרמו המים אל העיר במנהרה שאורכה 235 מ', שנחצבה בסלע בעזרת שישה פירים אלכסוניים. אמת המים נכנסה לעיר בגובה של כ-270 מ' מעל פני הים (רום הנמוך בכ-30 מ' מהמצודה), וסיפקה מים לרוב חלקי העיר. ניתן להבחין בשני שלבי בנייה במאגר: הראשון מהמאה ה-2 לסה"נ והשני מהמאה ה-4 לסה"נ. המאגר היה בשימוש עד המאה ה-7 לסה"נ. בחלק הגבוה של ציפורי נמצאו בורות מים ביתיים רבים, שבהם נאגרו מי גשמים לשימוש התושבים שלא יכלו ליהנות מאמת המים. התושבים אף ניצלו את מימי מעיינות ציפורי, שנבעו אמנם בעמק, אך שפיעתם הייתה יציבה ורבה ביותר (כ-110 ממ"ק לשעה).

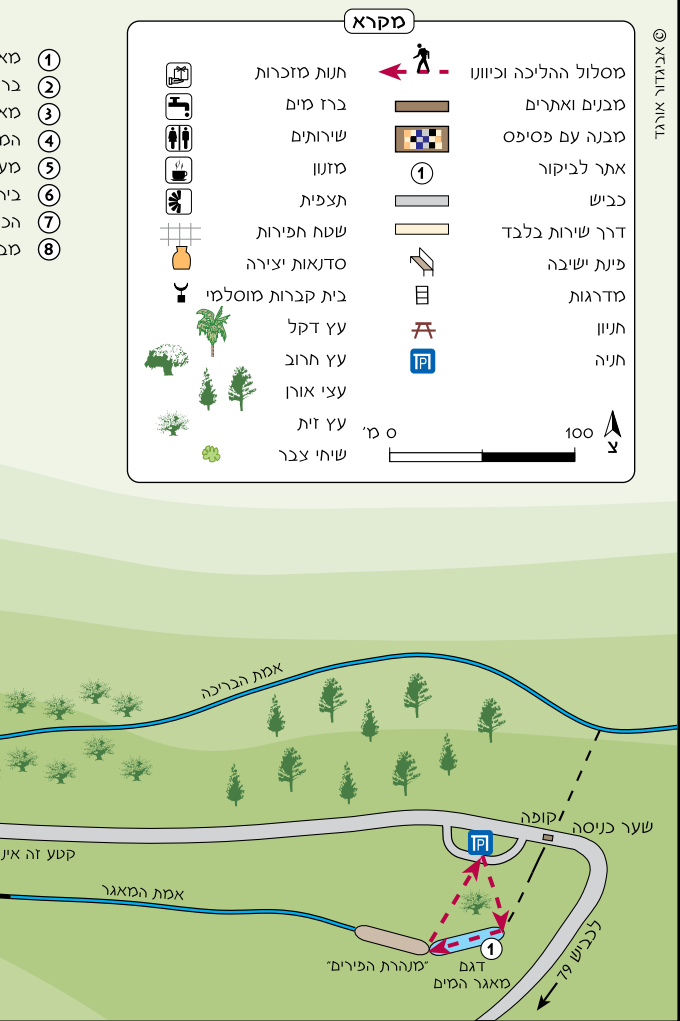
בריכת משהד (2) – סעיף צפוני של האמה, הנקרא "אמת הבריכה", הוביל מים לבריכה גדולה בגבול העיר (בריכת משהד), שמידותיה 14x21 מ' ועומקה 2.5 מ' לפחות, ושימשה כנראה לשחייה. יש לשער כי היא פעלה אך ורק בעונה שבה הייתה שפיעת המעיינות גדולה – באביב ובראשית הקיץ. הבריכה נמצאת בצד הצפוני של מגרש החניה.

מאגר החרוב (3) נמצא בצדו הצפוני של השביל המוליך ממגרש החניה אל המבואה. שמו ניתן לו בזכות עץ חרוב הגדל בסמוך לו. מאגר זה, שמידותיו 5x9 מ' לערך, היה מקורה בגג הנישא על גבי 5 קשתות. המאגר היה מחובר לאמת המים וקדם ככל הנראה למאגר הגדול. המאגר שימש "מגדל המים" של העיר ציפורי. החפירות כאן טרם הסתיימו.

המבואה (4) – במבואה תמצאו תחנת מידע, חנות מזכרות, סרטון הסבר, מודל המחשה, שירותים, מרכז הדרכה ואת משרדי הגן הלאומי. מכאן יוצאים ברגל בשביל לכוון מערב לתחילת הסיור בעתיקות ציפורי. השביל מגיע אל ה"דקומנוס" ומערך הרחובות.

מערך הרחובות (5) – כאן נחשפה מערכת רחובות מקבילים וניצבים מן התקופה הרומית (מהמאה ה-2 לסה"נ, ככל הנראה). מערך הרחובות מעיד על תכנון עירוני, המאפיין ערים חשובות באימפריה הרומית. בין הרחובות נמצאו גושי מבנים (מבנים = אינסולי בלעז). במרכז מערך הרחובות ישנם שני רחובות עמודים היוצרים יחד מעין צלב ("קרדו" בציר צפון-דרום ו"דקומנוס" בציר מזרח-מערב). תוואי הרחובות רוצף באבן גיר קשה ואילו הסטווים (שִׁדְרוֹת העמודים) שליוו את הרחובות משני צדיהם רוצפו בפסיפס.

לאורך הרחוב היו חנויות קטנות, שהיוו חלק מן "השוק התחתון", שזכר בתלמוד. על מרצפות האבן ברחוב העמודים המרכזי ניתן להבחין בבירור בחריצים שהותירו העגלות הרבות שעברו כאן

© אגודת ארז

במשך שנים רבות. על אחת מאבני הרחוב חקוקה מנורת שבעת הקנים.

בצדי הרחובות נמצאו זה לצד זה מבנים שונים. נחשפו כאן מבני ציבור רחבי-ידיים, בתי מרחץ ושרידיהם של בתי מגורים ומקוואות טהרה מן התקופה הרומית. בתקופה הביזנטית הוקמו כאן מבנים נוספים, חלקם על גבי שרידים מהתקופה הרומית, ביניהם שתי כנסיות הסמוכות אל הצטלבות רחובות העמודים, אחת ממערב ושנייה ממזרח, בית "חג הנילוס" (להלן, מס' 6), בתי מגורים (שאחד מהם אף רוצף בפסיפסים) ומבני תעשייה אחרים. במהלך התקופה הביזנטית שופצו חלק מן הרחובות. השיפוץ החשוב שבהם הוא זה של מפגש רחובות העמודים, שבוצע בזמנו של הבישוף אוטורפיוס, אב-הכנסייה של העיר. מאורע זה הונצח בכתובות יווניות, ששולבו בעיטורים ברצפות הסטווים.

הקרדו וחריצים שהותירו בו גלגלי העגלות

בית "חג הנילוס" (6) – שוכן ממזרח לקרדו ומשתרע על חלק גדול מהמבנן (האינסולה). בחזית הכניסה ממערב, במדרכה שליד הקרדו, נחשפה רצפת פסיפס ובה כתובת המתייחסת אל האומנים יוצרי הפסיפס. לבניין שלושה אגפים עיקריים, המחוברים ביניהם בפרוזדורים. במרכז האגף המערבי נבנה אולם שבו שני טורי עמודים (בזיליקה), ובסמוך לו חדרים נוספים, המקיפים חצר פתוחה באגף המזרחי של הבניין. האגף הדרומי, ההרוס ברובו, כלל בין חדריו גם בית שימוש.

רצפות הבניין עוטרו כולן בפסיפסים צבעוניים, חלקם בדגמים גיאומטריים, וחלקם בתמונות המתארות דמויות אדם, בעלי חיים וצמחים: צמד ציידים; קנטאור נושא בידיו חפץ שעליו כתובת יוונית; אמזונה ודמות גברית היוצאים לציד; ואמזונות משתתפות בחגיגה. על רצפת הגדול שבחדרים התגלה פסיפס מרהיב המתאר חגיגות שנערכו במצרים בעת גֵּאות השיא של הנילוס, לצד תיאורי סצנות ציד שונות – שילוב יוצא דופן – ואכן פסיפס זה מעיד על מיומנותו האומנותית הגבוהה של יוצרו ודמיונו הפורה.

הכנסייה המערבית ובית אורפיאוס (7) (סגורים זמנית)

הכנסייה המערבית: הוקמה בשלהי המאה ה-5 או בראשית המאה ה-6 לסה"נ, מעל שרידיו של בית אורפיאוס (מהתקופה הרומית). רחבה מלבנית המעוטרת בפסיפס שימשה מבואה מפוארת שניצבה בין ה"דקומנוס" לכנסייה, בצמוד לדופן הארוכה של הבניין. מהכנסייה השתמרו בעיקר קירות היסוד העשויים אבני שדה. זהו בניין מוארך הפונה מזרחה ורוחבו כ-18 מ'. האולם המרכזי נחלק לאולם תווך ולשתי סטרואות (אולמות צד), והאפסיס (מוקד הפולחן בבניין) נמצא בצד המזרחי, כמקובל בכנסייה.

בית אורפיאוס: במוקד הבניין, שהוקם במחצית השנייה של המאה ה-3 לסה"נ ומידותיו כ-17x28 מ', נמצא חדר אוכל (טרקלין) ומדרום לו חצר פתוחה בעלת שני סטווים. חדרים

אתרים לביקור

- מאגר המים העתיק (מנורת הפירים)
- בריכת משהד
- מאגר החרוב
- המבואה
- מערך הרחובות
- בית "חג הנילוס"
- הכנסייה המערבית ובית אורפיאוס
- מבנה ציבורי

- מבנה מונומנטלי
- בית דיוניסוס
- המצודה
- בתי מגורים
- תצפית
- תאטרון רומי
- הבית הביזנטי
- בית הכנסת

מחצבות אבן. כמו כן נחשפו שרידיו של מבנה גדול, בעל קירות גדולי-ממדים, שבקומת הקרקע שלו היו מקוואות טהרה. בתי מגורים, שהוקמו מאוחר יותר, שימשו ברציפות עד לסוף התקופה הרומית ונבנו מחדש בתקופה הביזנטית.

באזור זה נמצאו בורות מים וחללים תת-קרקעיים רבים. שכיחותם של מקוואות-טהרה מעידה על חיים יהודיים שהתקיימו במקום.

תצפית לעבר המנזר והכנסייה וקבר רבי יודן נשיאה (13) – המבנה הסמוך הנו מנזר של "הנזירות האחיות על-שם סנטה אנה", שבו נמצא בית ספר ערבי-נוצרי לבנות. משמאלו אפשר להבחין בגג כנסייה מן התקופה הצלבנית, שהוקמה במקום שבו, על-פי אחת המסורות הנוצריות, היה ביתם של חנה ויהויקים, הוריה של מריה הקדושה. בכנסייה שרידים מרשימים של המבנה הצלבני וכן אוסף של ממצאים שנחשפו בציפורי: עמודי גרניט, כותרות, כתובת ביוונית ובארמית מבית כנסת, גלוסקמה, דלת קבר עשויה אבן ועוד. למטה בעמק ניתן להבחין בקברו של רבי יודן נשיאה (נכדו של רבי יהודה הנשיא) – מבנה מפואר מהמאה ה-3 לסה"נ, שהכיל 11 קברים, שבמרכזי שבהם נטמן כנראה רבי יודן נשיאה.

התאטרון (14) נבנה בציפורי בשלהי המאה ה-1 או בראשית המאה ה-2 לסה"נ, ושימש כנראה עד לתקופה הביזנטית. במדרון הטבעי של הגבעה נחצב יציע המושבים בחצי גורן מול הבמה. קוטרו כ-70 מ' והוא הכיל כ-4,500 מושבי אבן. חלקם

תאטרון

נשדדו עוד בעת העתיקה, והנותרים נמצאו בחפירות שלא באתרם. בקדמת האורכסטרה (מקום המקהלה בתאטרון היווני ומקום מושב המכובדים בתאטרון הרומי) נבנתה במת אבן בעלת רצפת עץ. חזית הבמה עוטרה לכל אורכה בגומחות מרובעות וחצי-עגולות. מאחוריה נמצאו שרידים של הסקה פרונס (הקיר שמאחורי הבמה), שסגר את המבנה והיווה רקע לשחקנים בעת ההצגה. לתאטרון חמש כניסות: שלוש מקן משולבות במערך המושבים (וומיטוריה) ושתיים מהן בשולי הבמה (פֶּראדוּי). כל הכניסות היו מחוברות ביניהן במסדרון היקפי בעל קמרון (אמבולטוריום).

התאטרון הרומי ממחיש את התרבות הרומית. ההצגות ביטאו סגנון חיים רומי מחצץ, נהנתני ואלילי – סגנון חיים שהיה מנוגד לאורח החיים היהודי ולתרבות היהודית.

קיומו של התאטרון, סמל האלילות, בעיר יהודית, עורר בקרב חכמי ישראל חששות, שאף תועדו במקורות – "דרש רבי שמעון בן פזי: מהו שנאמר 'אשרי האיש שלא הלך בעצת רשעים... ובמושב ליציים לא ישב' (תהילים א' 1) אשרי מי שלא הלך לטרטיאות [תיאטראות] ולקרקסאות של עובדי כוכבים" (בבלי, עבודה זרה פ"א).